

"El Torreó"

GREHIC

GRUP DE RECERQUES HISTÒRIQUES DE CASTELLDEFELS

www.grehic.org

Butlletí Informatiu N° 60

Gener • Febrer • Març 2020

INDEX

- Editorial 1
- Dues comunicacions 2
- Ser mestra a Castelldefels 3
- Llibre "Carlemany" 5
- Darrers llibres Brigadistes 6
- Miquel Mora, de pagès de Castelldefels a diputat 7
- Acosta't al GREHIC 8

SEMPRE ALERTA

Estem a l'espera de la reobertura al públic del castell de la ciutat. Unes noves fases de la seva restauració s'han dut a terme en els darrers mesos. La superfície visitable, després de les obres, serà més gran. El GREHIC no pot fer res més que celebrar-ho.

Ara bé, des que la Diputació es va fer càrrec de l'estudi del monument i va proposar la manera com habilitar-lo amb una regenerada imatge, ningú pot explicar-se com es van arraconar els vitralls que llúien a la planta noble.

De fet, el 2004 se'n parlava d'un projecte de restauració d'aquests elements, però el fet és que quedaren deixats de banda; maldestrament deixats, per cert. Va haver uns moments en què, gràcies a la desinteressada tasca de Lydia Gómez i Marta Vidal, semblava que la situació es redreçava.

El nostre butlletí va poder explicar part d'un procés d'acurada recuperació gràcies a un article, en el número 52 (abril 2017), de la primera de les dues voluntàries de les que hem fet esment.

Més endavant l'Ajuntament, fins i tot, va editar un díptic en què, amb orgull, es presumia de què aquells vitralls encarregats en el seu dia per Manuel Girona, s'havien fet al taller Rigalt-Granell, el millor de l'època.

Ara estem a l'espera de què dos dels vitralls arreglats siguin exposats novament al castell. Part del treball realitzat per la Lydia i la Marta enriqueix, els propers mesos, una mostra sobre la ciutat, el castell i el banquer Manel Girona. Donem gràcies.

Ara bé, les vidrieres no recuperades encara, i també algunes es van poder exhibir ja en una mostra anterior, han quedat en un estat d'una certa letargia, donat que les obres al castell no han permès continuar amb les feines del seu salvament. És una llàstima. Ens ha ajudat a prendre consciència l'assessorament del vitraller Grau Montserrat. Aquest especialista en creació, conservació i restauració de vitralls ens ha pogut oferir la seva valoració de l'obra, de la que ha ressaltat la gran qualitat, i del tractament que ha rebut.

Creiem que fora bo que algú com Grau Montserrat, o les dues dones que van treballar en els vitralls en el seu moment, estigués en la ment dels responsables del consistori.

Voldríem que es pensés en uns serveis professionals per a posar a to, i en el lloc que mereixen, aquelles obres d'art del conjunt medievalista, d'estètica neogòtica, que caracteritzà el castell en la seva sala més emblemàtica.

El Grehic

DUES COMUNICACIONS

"LES DONES DE ERAMPRUNYÀ"

En l'edició **XII de la Trobada de Centres d'Estudi i d'Estudiosos d'Eramprunyà**, Castelldefels es va fer present amb dues comunicacions.

El tema a desenvolupar en la jornada era el de **LES DONES DE ERAMPRUNYÀ** i ens van representar Pep Solé i Pere Ramon Aguiló.

El primer va glosar un personatge històric, Maria Vidal; el segon, incorporà una important dosi de fantasia en parlar de la llegenda de la Dona Morta.

Us oferim el resum de totes dues intervencions.

LA 'BARONA' DE CASTELLDEFELS

Pep Solé recordà que Maria Vidal (? – 1762) era una burgesa barcelonina que l'any 1733 va adquirir la meitat indivisa de la baronia d'Eramprunyà per un import de 36.000 lliures.

La presentà com a persona activa i emprenedora. Tant, que va posar en marxa diversos projectes: recuperar i posar en conreu l'indret de Les Marines, que estava abandonat i infestat de mosquits portadors de malària; sanejar el govern municipal, que era corrupte; redactar (o encarregar) unes ordenances municipals de bona convivència i bon govern; recuperar per via judicial les terres en mans del Monestir de Sant Cugat; ampliar el Castell de Castelldefels fins a duplicar-ne la superfície útil amb un nou cos de caire residencial; i construir feixes als vessants dels turons on hi va plantar milers de ceps per elaborar vi blanc.

Mercès a aquestes activitats, la salubritat del terme, molt malmesa, va millorar notablement, hi va haver feina per tothom, i la demografia, que minvava, es va recuperar i va créixer.

*Maria Vidal,
"Barona" de
Castelldefels*

LA DONA MORTA

Pere Ramon Aguiló va fer memòria de com el curs 2017-18 els participants del Seminari "*Música a les escoles*", integrat per un grup de mestres i professors de Castelldefels i que dirigia la professora de música Manoli Pujante, van tenir la pensada d'elaborar un guió original basat en una llegenda de la ciutat.

En alguns cursos anteriors havien representat -sempre en format de musical- textos ja escrits prèviament i que sempre eren basats en llegendes de Castelldefels; aquest cop, però, van voler aportar un toc d'originalitat i van pensar a inventar una llegenda sobre una part característica de l'orografia del seu terme municipal: la petita carena anomenada "*La Dona Morta*".

Després de recollir algunes idees, es van crear uns personatges i un argument al voltant del lloc.

Va aparèixer gent del poble i pirates. La trama es relacionava amb l'atac pirata documentat històricament que hi va haver a Castelldefels l'any 1549.

Per als diversos actes de l'obra es van escriure algunes cançons. Un mestre de música retocà les lletres i posà melodia. Tot va ser consensuat pel seminari abans esmentat.

A partir de gener van començar els assajos i el musical es va representar l'11 de maig de 2018. El fil conductor de les escenes el proporcionà, en el guió, un avi de la nostra època que narra la llegenda a la seva néta incrèdula.

SER MESTRA A CASTELLDEFELS: UNA APROXIMACIÓ A LA HISTÒRIA DE LES DONES TREBALLADORES A L'ENSENYAMENT DES DE FINALS DEL SEGLE XIX FINS A 1983

Neus Cardona Vives; Jorge Navarro Pérez; Pau Navarro Cardona.

En aquest estudi, presentat com a Ponència de Castelldefels per a la XII Trobada de Centres d'Estudi i d'Estudiosos d'Eramprunyà, es donà a conèixer com era la figura de la mestra rural, quines eren les seves motivacions, les seves tasques, el tipus d'alumnat que tenia, els recursos amb què comptava, com era l'edifici de l'escola i el paper de l'administració local i estatal; tot es relacionà, alhora, amb les problemàtiques particulars d'un poble pobre com era Castelldefels.

Per elaborar el treball, els autors van fer servir la documentació municipal de l'arxiu de l'Ajuntament de Castelldefels on es conserven: expedients dels pressupostos escolars (1859-1959); documents i actes de la Junta Local de Ensenyament (1860-1925); llibre de visites d'Inspecció (1861, 1887, 1909, 1911, 1913); llibres de registre de les faltes d'assistència (1888-1912); llibre d'actes de la Junta Local de Ensenyament (1925-1965), la documentació d'Escoles Nacionals (1948-1975) / Educació i Ciència (1965-1975); expedients d'obres i varis; correspondència, llibres d'actes del plens municipals.

Els apartats de l'estudi:

UNA ESCOLA SENSE UNA MESTRA: ELS INICIS.

El Castelldefels decimonònic no era un destí idíl·lic per viure. Pel que fa al tema de l'escola, gràcies a l'informe que fa l'inspector Bruno Barnoya, un any després de la implantació de la *Ley Moyano* (1857), ens consta que Castelldefels era l'únic poble de la comarca sense local escolar. La primera mestra, Amparo Soler i Roca, no arriba al municipi fins al 28 de novembre de 1889, trenta anys després de la inauguració de l'escola.

La següent mestra citada es deia Gertrudis Amat. Consta que va treballar a l'escola local de nens i nenes durant els cursos 1894-95 i 1895-96. Aquesta mestra va dirigir una carta a l'alcalde, Francisco Viñas, on es queixava de la precarietat de la casa escola.

SEGLE XX: CANVIS INCIPIENTS.

A inicis del segle XX l'escola municipal continuava sent un lloc on la instrucció era molt bàsica i els alumnes rebien les lliçons, però sense massa ambició: les faltes d'assistència eren un fenomen crònic registrat als *Libros de Faltas*, i l'escola era pobra des del punt de vista material perquè les partides del pressupost eren

limitades. En els cursos compresos entre els anys 1909 fins el 1913, la mestra titular va ser María Jacinta Vilalta, que es va queixar de les faltes d'assistència per manca de costum i perquè els minyons desenvolupaven feines agrícoles i de pasturatge.

A partir de 1913 la mestra titular és Guadalupe Gándara, que ocuparà la plaça bastants anys, fins al 1924.

UN NOU PROJECTE ESCOLAR DURANT LA DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA, LA SEGONA REPÚBLICA I LA GUERRA CIVIL.

Durant la dictadura de Primo de Rivera les autoritats locals, per fi, prenen consciència que la penosa situació de l'escola no es pot allargar més i cal buscar una solució definitiva. L'any 1925, mor Guadalupe Gándara i es nomena com mestra interina María de los Angeles Mata Gavanach, que va ocupar la plaça durant quatre mesos.

La següent mestra és María Formiga Messegué, que es va incorporar el novembre del 1925 i va estar fins l'any 1933.

L'any 1926, la corporació municipal no troba cap local per ubicar un aula i decideix la construcció d'un edifici que seria el nou col·legi. Arcadi Balaguer (1886-1973), un dels propietaris més importants de Castelldefels i que va ser president del Futbol Club Barcelona entre 1924 i 1929, va cedir dos terrenys, un per construir-hi l'escola i un altre pel nou ajuntament, tots dos a la vora de l'església. Però una donació de terrenys no significava que l'endemà es possessin a la feina.

El sis de maig de 1931, tres setmanes després de la proclamació de la República, l'arquitecte municipal Josep Maria Deu va lliurar el projecte d'un grup escolar que hauria de comptar amb tres aules.

A finals de l'any següent es va demanar a una caixa d'estalvis un préstec de cinquanta mil pessetes i al març de 1933 i al *Ministerio de Instrucción Pública* trenta mil més de subvenció. Significa això que les obres van començar de seguida? Ni molt menys, ja que hem sabut que pocs mesos després d'iniciada la guerra civil es va pagar a la Companyia Elèctrica l'escomesa del llum i que l'arquitecte municipal encara havia de supervisar les bases de subhasta i el plec de condicions per a la seva construcció.

LES ESCOLES NACIONALS DURANT EL PRIMER FRANQUISME: LES MESTRES MARÍA LARREA I MANOLITA GARCÍA.

Durant anys no es va reunir la *Junta Local de Enseñanza*, i com que tampoc les actes de l'ajuntament reflecteixen el que va passar a l'escola els primers anys del franquisme, es fa imprescindible acudir als testimonis dels qui el van viure. Miquel Sebastià Martínez: *“mentre l'administració de llavors no va destinar mestre oficial titulat, qui donava classes era el clergue de torn, mossèn Salvador Camps. A l'any 1941 el primer mestre que oficialment es fa càrrec de l'ensenyament per a nois al Col·legi Lluís Vives es deia Juan Pérez Rueda. Era d'origen murcià, un eficient professional i molt bona persona. Recordo com el senyor Pérez, a desgrat seu, fou designat per un curt temps Jefe de la Falange Española Tradicionalista y de las JONS de Castelldefels. Simultàniament reprèn també les classes per a les noies la senyoreta Maria Larrea”*. Per Victòria Elias, es recorda a l'estudi la Manuela García Orts, que va arribar com a *mestra parvulista* a Castelldefels l'any 1947.

ELS ANYS SEIXANTA I SETANTA: EL DÈFICIT DE PLACES ESCOLARS S'ACCENTUA I APAREIXEN NOVES MESTRES.

No s'ha trobat el nomenament de María del Pilar Terrones Villanueva com a mestra de Castelldefels, però sabem que exercia en 1965.

L'any 1967, Laura Cela Portugal, una mestra que acabava de sortir de Magisteri, també va donar classes. Una altra mestra, Herminia Yáñez Cancio, va haver de combatre contra *“rumores poco ejemplares que por la ciudad circulan sobre la vida privada de la maestra-parvulista”*... i va haver de demanar trasllat.

Entre 1971 i 1973, el moviment de mestres interines i propietàries és continu per la inauguració de l'ampliació del Lluís Vives i del Vista Alegre.

LES MESTRES I PROFESSORES DE LES ESCOLES PRIVADES

La manca de places a l'escola pública fa que, al llarg dels seixanta i començament dels setanta, es donin permisos per la creació de col·legis i acadèmies privades, moltes d'elles amb caràcter provisional, en llocs poc adients com pisos i locals comercials on s'estudiava maternals, ensenyament primari, batxillerat en alguns casos i comerç per les tardes.

Molts són els noms femenins de mestres que es poden recordar en aquests centres, senzills, i en els que van tenir més gran volada.

L'estudi conclou amb dos apartats més: L'un s'ocupa de **les escoles durant els anys de la transició**; amb una mirada preponderant sobre les mestres del complex escolar de Can Roca. L'últim aborda els **problemes del primer ajuntament democràtic**: la manca de mestres i la necessitat d'un institut.

La mestra María Jacinta Vilalta i els seus alumnes (1912). FONT: Família Bou

A LA VENDA EL LLIBRE DE CARLEMANY I CASTELLDEFELS

Una contalla explica que en terres frontereres, entre Castelldefels i Sitges, es va rebre, en època de Carlemany, una marededéu. La llegenda també diu que tot plegat es va fer per donar compliment a un encàrrec fet pel Papa d'aleshores.

El Grup de Recerques Històriques de Castelldefels, quan es compleixen 1230 de la trobada documentada entre els dos personatges anomenats, volia dotar la història una forma de conte il·lustrat per a nens.

Amb aquest objectiu, adreçà la petició a l'Institut Joan Ramon Benaprès, de Sitges.

Amb la col·laboració estreta entre el seu alumnat i professorat s'ha realitzat la feina durant dos cursos. Del procés recentment se'n va fer una exposició que ha estat itinerant.

La primícia la van tenir al centre d'ensenyament; el 6 de desembre passat s'inaugurava la mostra a l'Ajuntament de la nostra ciutat; retornà a Sitges el 8 de gener, a la Biblioteca Santiago Rusiñol.

Així és com s'ha pogut gaudir dels dibuixos originals. Ara bé, tothom en podrà veure les obres gràcies a l'edició del llibre amb la història.

La presentació de la novetat editorial va fer-se el passat 4 de desembre a la Biblioteca Ramon Fernández Jurado, de Castelldefels.

A Sitges es va repetir l'acte el 13 de gener de 2020.

Les fotografies que mostren els dos actes duts a terme a Castelldefels, a la Biblioteca i al passadís que uneix els edificis de l'Ajuntament, són de Ramon Josa.

El llibre està disponible a la llibreria Canillo al preu de 5 euros.

DARRERS LLIBRES DE BRIGADISTES

El passat 18 de desembre de 2019 es van presentar dos nous llibres d'Alfonso López Borgoñoz que duen per títol: **“Las decisiones del brigadista internacional Vernon R. Selby”** i **“Rasgando la niebla: el caso de los brigadistas Albert Wallach y Anthony De Maio”**, editats pel GREHIC.

L'acte va contar amb la intervenció d'Eduard Amouroux, secretari de l'Amical de les Brigades Internacionals de Catalunya, i de l'autor de les obres.

Ambdós volums recorden l'audiència del Comitè d'Activitats Antiestatunidenques celebrada a Washington el 12 d'abril de 1940, en la qual es va tractar sobre les relacions del Partit Comunista dels Estats Units d'Amèrica i de la Internacional Comunista amb les Brigades Internacionals, així com sobre diverses execucions de brigadistes que van tenir lloc a Espanya, com van ser la de Vernon R. Selby i la d'Albert Wallach, que es va dir havien ocorregut en el que pel públic i premsa assistent a l'acte havia de sonar especialment tètric i llunyà, ja que es va parlar d'un lloc desconegut per ells com era el Castell de Castelldefels.

A l'audiència van assistir familiars de les dues víctimes, així com Anthony De Maio, un membre del Servei d'Informació Militar, que va ser acusat directament pel pare d'Albert Wallach de ser el responsable directe de la mort del seu fill i de la de sis joves nord-americans més en el mes de juliol de 1938 a Castelldefels.

Els dos llibres fan un estudi detallat de tots dos casos, d'acord amb la bibliografia disponible, que bàsicament ha consistit en material digitalitzat dels antics arxius russos d'època soviètica i de les memòries dels companys de Selby i Wallach, que ens permeten veure què hi ha de cert en aquestes acusacions, així com tenir una idea més propera del que va suposar per als voluntaris dels E.U.A. participar a la Guerra Civil Espanyola.

Es poden comprar a la Llibreria Canillo i per Internet a Amazon.com fent una recerca de la paraula 'Borgoñoz'. Les fotografies que acompanyen aquesta nota informativa són de Ramon Josa

Eduard Amouroux i Alfons López Borgoñoz

MIQUEL MORA. DE PAGÈS DE CASTELLDEFELS, A DIPUTAT

Pep Solé torna a oferir-nos una nova obra de ficció que s'inspira en una persona real. En aquesta ocasió ens acostarà a un pagès de Castelldefels que, i això és històricament cert, arribà a ser diputat.

El mateix Pep Solé ens explica com va ser que es va trobar amb aquest home:

“A l'honorable Miquel Mora me'l va presentar el Dr. Josep Campmany un capvespre de primavera a la pàgina 187 del llibre **“Castelldefels, temps d'Història”** (Ed. Ajuntament de Castelldefels, 2003) dins del capítol dedicat a l'Edat Moderna. Fa referència a una anotació del 6 d'octubre de 1640 als Dietaris de la Generalitat de Catalunya, any 1999, volum 5, pàgina 1097.

Immediatament salten els interrogants: qui era Miquel Mora? Com va anar a raure a la Junta del General, un pagès d'un llogarret com el Castelldefels del segle XVII?

Que potser no era -com la majoria dels seus coetanis, sobretot a la ruralia- analfabet?

O potser tenia estudis? Si és així, quins estudis? Quina preparació posseïa -o va adquirir- que li va permetre posar en marxa les reformes que va assolir amb èxit i que denoten un talent fora del comú?

Miquel Mora és un misteri i el poc que se'n sap no ajuda gens a desvetllar-lo.

Se sap que Pau Claris, preocupat pels esdeveniments bèl·lics que estaven a punt de precipitar-se, volia ampliar la base de la Junta incorporant sang nova, que incloïa representants populars extrets de diversos pobles i ciutats, i que Miquel Mora fou un d'aquells escollits.

Quins mèrits acumulava? Per què la Baronia d'Eramprunyà el va recomanar?

Per què un pagès i no un jurista, un professor, o un intel·lectual del ram que fos?

Tanmateix, aquest desconeixement del personatge és el que ha posat ales a la meua imaginació i m'ha permès entrar sense embuts al terreny de la fantasia i emplenar més de cent pàgines contant

una història que, si hagués de ressenyar solament el que sé, no n'ocuparia més de dues”.

El Grup de Recerques Històriques de Castelldefels es congratula d'aquesta voluntat del Pep per acostar-nos, amb una prosa molt amable, a un personatge real, com va fer en el cas de la “barona” Maria Vidal en el seu anterior treball.

Novament el Grehic adverteix, amb l'autor, que no es tracta pròpiament d'una novel·la històrica.

Tot i així, el que ens oferirà el llibre, esperem que de propera aparició, és una reflexió entorn d'uns fets que sí són constatables: que la nostra ciutat va tenir un heroi civil, que no era cap celebritat, però que potser no mereix l'oblit en què va caure després de la seva mort.

Amb la voluntat de rescatar-lo, compartida per l'autor i el grup local d'història, creiem que estarem fent una mica de justícia a aquell home, al seu poble -que és el nostre- i a una Generalitat de Catalunya que vivia temps conflictius amb la corona espanyola.

Pau Claris, coetani del nostre protagonista local: Miquel Mora

ACOSTA'T AL GREHIC

RETROSPECTIVA DE MANOLO RIVERA

24 Gener - 15 Febrer

Entre els passats dies 7 i 31 de novembre de 2019 va tenir lloc a Gavà, a la sala d'exposició de la principal biblioteca de la ciutat, l'exposició "Dos lunas", de Manolo Rivera.

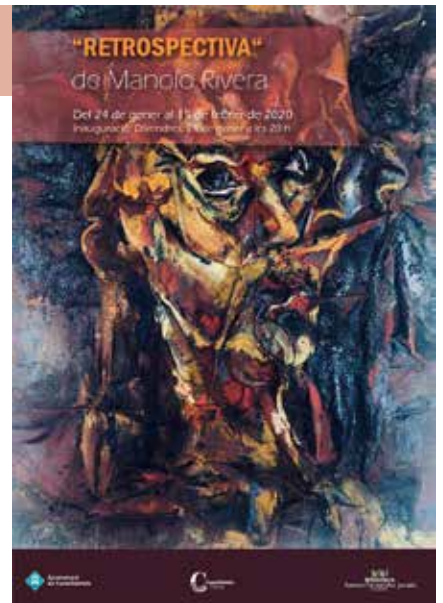
Vam fer la visita i gratament ens va sorprendre, una vegada més, la "incansable cerca de la policromia" (José Martínez) del pintor arrelat a casa nostra.

Aquesta vegada ens transportava sovint a l'ambient dels zocos del Nord d'Àfrica. Gràcies a aquella trobada amb Manolo, en què vam comentar la seva darrera producció, vam saber també

que preparava una mostra antològica de la seva pintura. La seva dilatada carrera li ho permet, aquest exercici de mirar enrere. El vam veure il·lusionat amb el projecte. Ara el podem ja anunciar.

Amb el títol de "Retrospectiva", la sala d'exposicions de la Biblioteca Ramon Fernández Jurado ens oferirà un conjunt de l'obra de Manolo Rivera entre els dies 24 de gener (amb inauguració a les 20 hores) i el 15 de febrer de 2020.

XERRADES

a càrrec de JAUME TOUS

Dins dels actes de programació dels 40 ANYS D'AJUNTAMENTS DEMOCRÀTICS, s'impartirà un cicle de xerrades a càrrec de Jaume Tous, a la Biblioteca Ramon Fernández Jurado - Espai de suport - Planta 1- de 18:30 a 20:00 h

15 de Gener: "DEMOCRÀCIA I AJUNTAMENTS FINS A FINALS DE S XIX"

12 de Febrer: "LA SEGONA REPÚBLICA I LES DICTADURES"

4 de Març: "ETAPA ACTUAL: des de l'any 1979 fins els nostres dies"

Esteu tots convidats!!!

SEGUIM AMB LA "S'ÒPERA" - a càrrec de Jaume Tous

a la Sala Margarida Xirgu de la Biblioteca Fernández Jurado

Els dies 27 de gener i 3 de febrer, de 19,00 a 20,30 h des del Gran Teatre del Liceu: **MACBETH** de Giuseppe Verdi. Interpretada per Carlos Álvarez i Maria Guleghina

Del 30 de març al 6 d'abril de 19,00 a 20,30 h

PAGLIACCI de Leoncavallo i

CAVALLERIA RUSTICANA de Pietro Mascagni.

No us ho perdeu! - Us esperem a la Biblioteca Ramon Fernández Jurado